

EGER, DOBÓ ISTVÁN VÁRMŰZEUM

BÁNRÉVI MÓNICA
BÉRES CSENGE JÚLIA
DOMOKOS GYÖRGY
F. MOLNÁR MÓNICA
H. SZILASI ÁGOTA
KANÁSZ VIKTOR
KÖVES-KÁRAI PETRA
KRISTÓF ILONA
KUSPER JUDIT
LUDÁNYI GABRIELLA
PINTÉR MÁRTA ZSUZSANNA
TUSOR PÉTER
W. SOMOGYI JUDIT

ÖRÖKSÉGÜNK VÉDELME ÉS JÖVŐJE

STUDIA AGRIENSIA 39

ÖRÖKSÉGÜNK VÉDELME ÉS JÖVŐJE 6.

ITÁLIA ÖRÖKSÉGE EGERBEN

EGER, 2021–2024

ÖRÖKSÉGÜNK VÉDELME ÉS JÖVŐJE 6. – ITÁLIA ÖRÖKSÉGE EGERBEN

A DOBÓ ISTVÁN VÁRMÚZEUMBAN 2021. SZEPTEMBER 23–24-ÉN MEGRENDEZETT
TUDOMÁNYOS KONFERENCIA TANULMÁNYKÖTETE

A konferencia megrendezését és a kötet megjelenését támogatta:

Nemzeti Kulturális Alap Múzeumok Kollégiuma

Hazai és nemzetközi kulturális örökségvédelmi, műemléki és régészeti konferenciák, rendezvények, kiállítások, mesterkurzusok és szakmai továbbképzések megrendezésének, valamint a kapcsolódó kiadványok megjelentetésének támogatása

Altéma: 204108

Pályázati azonosító: 204108/01633

Szerkesztette és a szövegeket gondozta: H. SZILASI ÁGOTA

Nemzeti Kulturális Alap

Grafikai tervezés, nyomdai szerkesztés: ERDŐS ARANKA és M+H Bt.

Angol fordítás: JOHNSON ANDREA

Olasz fordítás: DR. DOMOKOS GYÖRGY

ISSN 0231–0244 (Studia Agriensia)

ISSN 2498–4574 (Örökségünk védelme és jövője)

Kiadó: DOBÓ ISTVÁN VÁRMÚZEUM – 3300 Eger, Vár 1.

Felelős kiadó: DR. RINGERT CSABA igazgató

Készült: VALDENOR KFT. - BUDAPEST

„A múlt egy testet alkot a jelennel, s e testben egymás által, szüntelenül újat teremtenek és újjá teremődnek.

A jelen és a múlt (élet és emlékezés) ilyen együttműködése maga a negyedik dimenzió:

élet és mozgás örökös; szemben a mozdulatlan örökkévalósággal”

(Keserü Katalin)

ÖRÖKSÉGÜNK VÉDELME ÉS JÖVŐJE 6. – Itália öröksége Egerben

Tudományos konferencia

Dobó István Vármúzeum, Dobó-bástya konferencia terme

2021. szeptember 23–24.

2021. SZEPTEMBER 23. (CSÜTÖRTÖK)

Hippolito d'Este püspök és egri udvartartása

Dr. KRISTÓF ILONA (Eszterházy Károly Katolikus Egyetem, Történelemtudományi Intézet, főiskolai docens): *Hétköznapiak és ünnepek Egerben a 16. század fordulóján*

BÉRES CSENGE JÚLIA (Szépművészeti Múzeum Régi Képtár, művészettörténész): *Ippolito d'Este és Raffaello budapesti ifjúja*

Dr. DOMOKOS GYÖRGY (Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Intézet, egyetemi docens): *Estei Hippolit bíboros egri kormányzója, Ercole Pio beszámolója Magyarországról (1508–1510 között)*

Dr. W. SOMOGYI JUDIT (PPKE BTK Klasszikus és Újlatin Nyelvek Intézete, Olasz tanszék, egyetemi adjunktus): *Giuliano Caprili magyarországi levelei*

Hadtörténet

KANÁSZ VIKTOR (MTA-PPKE Fraknói Vilmos Római Történeti Kutatócsoport történésze): *Girolamo Martinengo nuncius és Eger 1552. évi ostroma*

Dr. F. MOLNÁR MÓNICA (ELKH Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Turkológiai munkacsoport, tudományos munkatárs): *Antonio Caraffa és Eger felszabadítása a török alól (1687)*

Dr. VERÓK ATTILA (Eszterházy Károly Katolikus Egyetem, Történelemtudományi Intézet, tanszékvezető, egyetemi docens): *Itáliai vonatkozások Zinzendorf egri várkapitány 1705-ös leírásában, a Prágában megtalált kéziratok alapján*

2021. SZEPTEMBER 24. (PÉNTEK)

Eger és az egyházi kapcsolatok – Róma...

Dr. PINTÉR MÁRTA ZSUZSANNA (Eszterházy Károly Katolikus Egyetem, Nyelv- és Irodalomtudományi Intézet, tanszékvezető egyetemi tanár): *Itáliai hatások az egri színházi életben 1810-ig*

Dr. KUSPER JUDIT (Eszterházy Károly Katolikus Egyetem, Nyelv- és Irodalomtudományi Intézet, egyetemi docens): *Eger és Itália irodalmi vonatkozásai*

Dr. TUSOR PÉTER (MTA-PPKE Fraknói Vilmos Római Történeti Kutatócsoport, tudományos tanácsadó, egyetemi docens): *Egy egri püspök itáliai iratai 1617-ből (Erdődy János kánoni processusa a frascati Aldobrandini-levéltárban)*

BÁNRÉVI MÓNICA: *18. századi egri püspökök (Erdődy Gábor, Barkóczy Ferenc, Eszterházy Károly) itáliai kapcsolatrendszere*

Pyrker János László és a 19. századi művészeti és egyházi kapcsolatok

Dr. LUDÁNYI GABRIELLA (Eszterházy Károly Főiskola, nyugalmazott művészettörténész): *Pyrker érsek egri székesegyháza és szobordíszei*

KÖVES-KÁRAI PETRA (Egri Érseki Látogató Központ, művészettörténész muzeológus): *A velencei mechtáristák emlékezete Pyrker János László egri érsek hagyatékában*

Még egy kis képekbe zárt Itália (helyszín: Ziffer Sándor Galéria)

H. SZILASI ÁGOTA (Dobó István Vármúzeum, művészettörténész): *Az Egri Képtár legszebb itáliai festményei Dosso Dossitól (1489–1543) Kovács Mihályig (1818–1892)*

Szakmai eszmecsere a nap előadásairól, konferenziazárás

TARTALOMJEGYZÉK

AZ ÖRÖKSÉGÜNK VÉDELME ÉS JÖVŐJE 6. – ITÁLIA ÖRÖKSÉGE EGERBEN
TUDOMÁNYOS KONFERENCIA

programja
7. oldal

Tartalomjegyzék
9–10. oldal

DOMOKOS GYÖRGY
TADDEO LARDI EGRI PÜSPÖKI JÓSZÁGKORMÁNYZÓ MAGYARORSZÁGI LEVELEI
11–20. oldal

KRISTÓF ILONA
HÉTKÖZNAPOK ÉS ÜNNEPEK EGERBEN A 16. SZÁZAD FORDULÓJÁN
21–33. oldal

BÉRES CSENGE JÚLIA
IPPOLITO D'ESTE ÉS RAFFAELLO BUDAPESTI IFJÚJA
34–46. oldal

W. SOMOGYI JUDIT
GIULIANO CAPRILI MAGYARORSZÁGI LEVELEI
47–58. oldal

KANÁSZ VIKTOR
EGER ÉS A SZENTSZÉKI DIPLOMÁCIA.
GIROLAMO MARTINENGO JELENTÉSEI EGER 1552. ÉVI OSTROMÁRÓL
59–68. oldal

TUSOR PÉTER
EGER ÉS ITÁLIA IRODALMI VONATKOZÁSAI
69–89. oldal

F. MOLNÁR MÓNICA
ANTONIO CARAFFA ÉS EGER FELSZABADÍTÁSA A TÖRÖK ALÓL (1687)
90–101. oldal

PINTÉR MÁRTA ZSUZSANNA
ITÁLIAI HATÁSOK AZ EGRI SZÍNHÁZI ÉLETBEN 1810-IG
102–116. oldal

KUSPER JUDIT
EGER ÉS ITÁLIA IRODALMI VONATKOZÁSAI
117–129. oldal

BÁNRÉVI MÓNICA

18. SZÁZADI EGRI PÜSPÖKÖK ITÁLIAI KAPCSOLATRENDSZERE – ERDŐDY GÁBOR, BARKÓCZY FERENC,
ESZTERHÁZY KÁROLY
130–145. oldal

LUDÁNYI GABRIELLA

PYRKER ÉRSEK EGRI SZÉKESEGYHÁZA ÉS SZOBORDÍSZEI
146–165. oldal

KÖVES-KÁRAI PETRA

A VELENCEI MECHITÁRISTÁK EMLÉKEZETE
PYRKER JÁNOS LÁSZLÓ EGRI ÉRSEK HAGYATÉKÁBAN
166–179. oldal

H. SZILASI ÁGOTA

AZ EGRI KÉPTÁR LEGSZEBB ITÁLIAI FESTMÉNYEI DOSSO DOSSITÓL (1489–1543)
KOVÁCS MIHÁLYIG (1818–1892) ÉS A DOBÓ ISTVÁN VÁRMÚZEUM
180–203. oldal

A KÖTET SZERZŐI

205–208. oldal

KANÁSZ VIKTOR

EGER ÉS A SZENTSZÉKI DIPLOMÁCIA

Girolamo Martinengo jelentései Eger 1552. évi ostromáról*

Eger 1552. évi ostroma az egyik leghíresebb története a kora újkori Magyarországnak. Dobó István és katonái helytállására gondolva szinte mindenkinek Gárdonyi Géza műve jut az eszébe. Az Egri csillagok című regény, valamint a belőle készült 1968-as film alapjában véve befolyásolta nemzedékek történelem-szemléletét. A filmváltozat több pontban is eltér a regénytől, például egy-egy jelenetet kihagyott, másokat pedig beleírt a forgatókönyvet készítő Nemeskürty István. Ezek közül az egyik ikonikus jelenet az, amikor maga Dobó István és Bornemissza Gergely személyesen mennek el az Örök Városba a pápához segítséget kérni Magyarország számára. A Balázs Samu által játszott III. Gyula azonban nem foglalkozik a két magyarral, sokkal inkább a róla készülő portré köti le, s látszik, hogy nincs tisztában a magyarországi politikai, hadügyi és egyházi viszonyokkal.¹

Mindebből olyan benyomásunk támad, mintha

a pápaságot nem igazán érdekelték volna a magyar ügyek: nem voltak tisztában a földrajzi és politikai viszonyokkal, nem ismerték a kor magyarországi döntéshozóit és sokkal inkább a művészet kötötte le figyelmüket.² Tegyük most

fel a kérdést: valóban így volt? Elfeledkezett volna a magyar hadszínterről, valamint Eger hős védőiről az Örök Város püspöke, III. Gyula? (1. kép)

A válaszhoz a kor szak szentszéki diplomáciájának mélyére kell ásunk. A pápaság külpolitikáját a 16. század elejétől kezdve egyre inkább az egy-egy államhoz, uralkodóhoz rendelt állandó nunciusok irányították. Esetünkben a magyar ügyeket a Habsburg I. Ferdinánd király mellé rendelt nunciusok tartották kézben. Az ő feladatuk többértű volt: a diplomáciai kapcsolattartás mellett foglalkoztak a helyi részegyházak belső ügyeivel, reprezentációs feladatokat láttak el, valamint – és esetünkben ez a legfontosabb – információ-szerző és -továbbító munkát is kifejtettek. Ennek keretében általában heti rendszeressé-

1. kép Girolamo Sicciolante: III. Gyula pápa képmása
//hu.wikipedia.org/wiki/F%C3%A1jl:Girolamo_Sicciolante_-_Paus_Julius_III.jpg) utolsó letöltés: 2022. 03. 26.

gel jelentéseket küldtek Rómába, amiben beszámoltak az állomáshelyükön történt eseményekről, valamint az oda befutó fontos és releváns hírekről.

Martinengo élete és jelentései

1550 és 1554 között az észak-itáliai származású Girolamo Martinengo töltötte be a Ferdinánd melletti nunciusi hivatalt.³ Az 1504-ben született olasz nemes a padovai egyetemen tanult, majd a lenói apátság apátja lett. 1540-től a

* A szerző a HUN-REN PPKE-PTE Fraknói Vilmos Római Történeti Kutatócsoport tudományos munkatársa és a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum kutatója. A kézirat a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával készült.

1 Nemeskürty egy interjúban így nyilatkozott erről: „A változtatások harmadik csoportja a már említett informatív rész, amelynek keretében a néző találkozik a török szultánnal, az osztrák császárral és a pápai udvarral. A pápához Frangepán Ferenc látogatott el beszámolni a magyar végvárak helyzetéről, mi pedig a regényesség érdekében Dobó Istvánt és Bornemissza Gergelyt küldjük el hozzá – ez az egyetlen engedmény, amelyet a történelmi hitelességgel szemben a regényesség javára teszünk...” FENYVES 1968. 15. Az interjú eme mondatának külön pikantériája, hogy Ferdinándot osztrák császárként emlegeti, holott valószínűleg pontosan jól tudta, hogy nem volt ekkor még császár, pláne nem osztrák császár, amely titulus csak évszázadokkal később született meg. A római jelenet a korabeli kritikusoknak is feltűnt. Sas György szerint: „A regényhez való hűtlenség sok momentumra – az, hogy Dobó saját embereit is kénytelen lövetni, s a pápánál vagy Ferdinánd király udvarában lejátszott gyenge jelenet – látszólag hívebb történelmi háttérrel fest a cselekmény mögé, mégis a hamisság levegőjét árasztja szét.” SAS 1968. S. LAZÁR István pedig így írt róla: „Nem elég a Habsburg-császár fölüenértelensége – amit Várkonyi maga játszik el, kitűnően, szokása szerint epizódistaként is szerepelve filmjében –, Dobót még a Vatikánba is elviszik, hogy nyomtatékot kapjon a pápa keresztényietlen részvétele is.” LAZÁR 1969. 32–33.

2 Tény, hogy III. Gyula pápa a művészek – többek közt Michelangelo – nagy pártolója és mecénása volt. Erről: RANKE 1886. 237.; STÖHR 1913.

3 Életről és tevékenységéről: KANÁSZ 2022.

római Kúriában dolgozott. Első diplomáciai megbízását 1548-ban nyerte el, amikor Lengyelországba küldték. A nem túl sikeres út ellenére két évvel később V. Károly császár testvére, I. Ferdinánd mellé akkreditálták. 1554-ben tért vissza Rómába. Később még megbízták egy angliai úttal is, és végül 1569-ben halt meg. Sírja állítólag a Collegium Germanicum et Hungaricum templomában, a Sant'Apollinare-bazilikában, a Piazza Navona mellett található.⁴ (2. kép)

Martinengo nunciusnak a Ferdinánd király mellett eltöltött négy év során számtalan fontos ügygel kellett foglalkoznia. A korszak folyton változó nagypolitikai rendszerébe csöppent bele, így kellett eligazodnia a Német-római Birodalom és a Francia királyság közti diplomáciai és katonai összecsapásokról, valamint a terjeszkedő Oszmán Birodalommal folytatott háborúról szóló hírkavalkádban. Emellett pedig a régió egyéb államai – például Lengyelország és Havasalföld – felől érkező híreket is figyelnie kellett.

Külön ügyelt a birodalmi és magyar belpolitika változásaira, valamint a fontosabb egyházi ügyekre, mint például a trienti zsinat ülésezése, a papság helyzete és az újonnan alakult jezsuita rend terjeszkedése. Emellett nem utolsó sorban Martinengo vezette a Fráter György bíboros meggyilkolása kapcsán indított szentszéki vizsgálatot is.⁵

A Rómába küldött jelentéseiben mindezekről számot is ad. E levelek jelentős része fennmaradt, s bizonyos darabokat Augustin Theiner már a 19. század második felében publikált,⁶ majd a *Nuntiaturberichte aus Deutschland* – első, az 1533 és 1559 közötti nunciaturákat feldolgozó sorozatának – 16. kötetében Helmut Goetz 1965-ben Tübingenben a Max Niemeyer Verlagnál kiadta őket.⁷ A magyar történész szakma is hamar felfigyelt e források jelentőségére, és már a 20. század elején felvetődött jelenté-

sei bemutatásának és részleges kiadásának igénye. Fraknói Vilmos ösztönzésére 1901-ben a Magyar Tudományos Akadémia megbízásából, Forster-ösztöndíjjal Tóth Szabó Pál kassai premontrei főgimnáziumi tanár kutatott a vatikáni levéltárban, s több minden mellett végignézte a bécsi nuncius 1551–1554 között kelt jelentéseit is, ám kutatásai ezirányú lényegi hasznosulására nincs adatunk.⁸

Végül, mint láhattuk, több mint hatvan évvel később Goetz elvégezte e munkát. A magyar egyház-, had- és diplomáciatörténet szempontjából oly fontos 1550 és 1554 közötti évek nunciusi iratanyaga került ezzel egy nagyon nívós sorozatban kiadásra. Sőt, a kötet magyar szempontból is alapos, Goetz jól informált, a magyar vonatkozású helyeket, személyeket, eseményeket szinte minden esetben sikeresen azonosította, s a kötetben hivatkozott szakirodalomban sok magyar munkát találunk.⁹ Mindez nem véletlen, ugyanis a köszönetnyilvánításokból kiderül, hogy Mályusz Elemér, Benda Kálmán, Györffy György és Benczédi László, valamint Pásztor Lajos is segített a magyar vonatkozású kérdések tisztázásában.¹⁰ Ennek fényében érthető igazán az, hogy

a megjelenését követően nem sokkal, Mályusz Elemér és Vanyó Tihamér írt róla recenziót.¹¹ A precíz munkát és a

2. kép Andrea de Abbiatis: Girolamo Martinengo portréja (GUERRINI 1930. 480–481. XXIX.)

- 8 „Átkutattam végül Martinengo bécsi pápai követnek olasz nyelvű jelentéseit az 1551, 1552, 1553. és 1554. évekről. E jelentések hiányosak, legteljesebbek a két első évből valók. Mind-megannyian a nagynevű államférfi, Martinuzzi Fráter György személyével, politikájával, megöletésével s az ezt követő pörnek tárgyalásával foglalkoznak. Annymira magyar vonatkozásúak e jelentések, hogy úgy amint vannak, összesen és egyenként kiadhatók volnának. Martinengo jelentéseinek, valamint a supplicatiókban található mintegy 600 promotiónak egyházmegyei szintű ismertetését más alkalommal fogom közzétenni.” TÓTH 1902. 178.; ARTNER 2004. 39; TUSOR 2004. 39.
- 9 Mindez elsősorban annak fényében értékelendő, hogy e szakirodalom jelentős része magyar nyelvű, valamint a sorozat korábbi kötetének magyarországi recenziói rendre felhívták azt a kritikát, hogy a német kutatók nem ismerik a magyar szakirodalmat. PL. FRANKÓI 1892. 413.; ÁLDÁSY 1893. 905.
- 10 GOETZ 1965. XXVIII.
- 11 „A 16. kötet, amelyről szólni kívánunk, gondos, lelkiismeretes, szakszerű munka tekintetében méltóan csatlakozik az előzőkhöz.” Emellett magának a forrásnak a fontosságát is elismeri: „A kötet igen sok magyar vonatkozásával jelentős gazdagodása egyébként szegényesnek már nem mondható XVI. század közepi forrásanyagunknak. [...] A korra vonatkozólag történetirodalmunkban közölt sok, különböző értékű forrásszöveg mellett az azonos tollból folyó híradások alkalmas vezérfontalat adnak a kutató kezébe. [...] a kiadvány jelentősége nagyobb, mint valamely másik, egyébként talán szintén sok magyar vonatkozást tartalmazó külföldi oklevéltáré. [...] Ahelyett, hogy részleteznék, mily mértékben ismerte meg Goetz történetünk forrásanyagát, problémáinak megítélésében pedig mily mélyre tudott hatolni, először emeljük ki a jártasságot, amelyet forrásainak és általában a magyar

4 Sajnos ezt többszöri próbálkozás ellenére sem találtam meg.

5 KANÁSZ 2017. A tanúk között találjuk Oláh Miklós egri püspököt is. KANÁSZ 2021.

6 THEINER 1875.

7 GOETZ 1965.

gazdag magyar vonatkozásokat kiemelő, neves tudósoktól származó méltatás után különösen meglepő, hogy a magyar szakirodalom alig hasznosította e forráskorpuszt, és így Eger 1552. évi ostroma kapcsán sincs kiaknázva a benne szereplő információtömeg.¹²

Az Egerről szóló jelentések

Érdekes módon a régóta féltett¹³ város első említése nem 1552-ből, hanem egy évvel korábbi, 1551-ből származik, amikor is a július 24-i jelentésének egy fél mondatában már megemlítette a Horvátországtól Egerig húzódó határt.¹⁴ A következő évben pedig az ostrom szeptemberi kezdete előtt jóval korábban, már június 5-én úgy tudta, hogy a törökök hidat vertek a Tiszán, hogy megostromolják Temesvárat, Szolnokot és Egert, mivel tudomása szerint ésszerűtlennek tűnik számukra, hogy Ausztria felé menjenek.¹⁵

Július 13-án már tudott arról, hogy július 9-én elesett Drégely. A nuncius kitűnő földrajzi ismereteit mutatja, hogy ezt nagy problémának vélte, ugyanis a helyőrsége védte az Erdély és Eger felé menő utat. Így megjegyezte, hogy ebben az esetben ezek után vagy nagy kísérettel, vagy pedig jelentős kerülővel, a hegyek felé kell menni.¹⁶ Július 26-án tudatta a bíborossal, hogy elfoglalták Bujákot is, amivel a bányák – itt a felső-magyarországi bányákra gondolhatott – és a kétezer katona által védett Eger is veszélybe került.

történetirodalom megismerése terén megszerzett. MÁLYUSZ 1967. 734–735. Érdekes, hogy a visszaemlékezéseiben az oly apróképpen mindent feljegyző Mályusz a német történelmszót meg sem említi. Vö. MÁLYUSZ 2021. „Ezt mutatja pl. Helmut Goetz Martinengóról (1550–1554) kiadott kötete. A teljes közlés uralkodik benne, nagy gondossággal, kiváló jegyzeteliséssel, amely a kötetnek több mint felét kitevő magyar, s különösen erdélyi és török eseményeknél is meglepően pontos. De a jelentések nagyrésze nem éri meg a rájuk fordított munkát és költséget. Goetz keveset okult a hasonló kiadványok közel nyolcvan éves múltjából.” VANYÓ 1969. 370.

- 12 Ezt elsősorban Fráter György élete és meggyilkolása kapcsán tették meg. pl. BARTA 1988., legújabbban NEMETHI PÁPO–PÁPO 2017.
- 13 1545. május 8-án I. Ferdinánd arról írt bátyjánál, V. Károlynál lévő követéhez, Juan Alonso de Gámizhoz, hogy amennyiben a törökök Eger ostromát tervezik, mint ahogy attól tartani lehet, a spanyol zsoldosok segíthetnének a védekezésben. KÖRPÁS 2009. 313–314.
- 14 GOETZ 1965. 33. levél, Martinengo Dandinónak, Bécs, 1551. július 24. Ludovico Beccadelli velencei nuncius pedig már 1550. november 8-án megemlítette az Eger és Buda között húzódó határt. „[...] et però si faceva preparatione di legni extraordinaria nel suo arsenale, et stando in Andrinopoli, come dicono che starà questo verno, s'ha per segno manifesto che voglia far impresa alle bande di qua et si può dir horamai rotta la guerra in Ungaria, essendo li christiani et turchi in arme per quel luoco che fa fortificare il Re de' Romani su 'l fiume Tibisco tra Agria e Buda.” GAETA 1967a. 156., majd ezt követően december 6-i jelentésében egy Eger közelében lévő erődítmény (minden valószínűség szerint Szolnok) erődítése miatt említi újra a püspöki székhelyet. Uo. 178. E jelentéseken kívül ezekben az évtizedekben többször feltűnik a szentszéki diplomáciai iratokban Eger, pl. 1546-ban. FRIEDENSBURG 1898. 561. Velencei bécsi követe is megemlítette a várost az ostrom előtt, például az 1550. augusztus 27-i jelentése szerint úgy tudja, hogy a török Eger átadását követeli. TURBA 1892. 448.
- 15 „Però, frattanto, dicono che hanno posto il ponte sopra 'l Tybisco, con disegno di tentare Themisvar o vero Zolnok et Agria, parendo a questi tali poco ragionevole che venghino verso l'Austria.” GOETZ 1965. 75. levél, Martinengo Del Monténak, Bécs, 1552. június 5. Az oszmán sereg Titelnél kelt át a Tiszán. SZÁNTÓ 1985. 108., SZAKÁLY 1986. 282.
- 16 „Quando risolero soccorrere Dregel, non fu anchora encaminato 'l soccorso d'hebbere aviso che, alli 9, Turchi per forza l'havevano preso, la qual presa è stimata communemente da tutti. Perché, oltre la iattura della riputatione che si fa perdendosi una piazza forte, era luogo opportuno per il camino di Agria et di Transylvania; ch'el presidio che vi si teneva dentro, s'assicurava che nemici facilmente non l'traversavano, dove hora, per farlo sicuramente, vi bisognerà grossa scorta, overo accostarsi a' monti, che sarà longo et difficile.” GOETZ 1965. 81. levél, Martinengo Del Monténak, Bécs, 1552. július 13., SZÁNTÓ 1985. 145. I. Ferdinánd is úgy értelmezte a fejleményeket, hogy az oszmán hadvezetés az Erdélybe vezető utat akarta elvágni. KÖRPÁS 2009. 343., DOMOKOS 2017. 53.

A püspöki székhelyről emitt megjegyezte, hogy az híres város (*città insigne*), amely fekvése miatt nagy jelentőséggel bír, azonban veszélyben van, ugyanis a jelentések szerint a törökök oda fognak menni. Nem elégedett meg ugyanakkor a sommás megállapítással, hanem a település katonaföldrajzi és erődítési jellemzőit is megadta: felderítőik jelentéseiből tudta, hogy a vár nem túl biztonságos, mert hiába van jól megerősítve és emberekkel ellátva, van egy domb, ahonnan tűz alatt lehet tartani a várat, ez pedig gyengévé és erőtlenné teszi azt. Nem állhatunk messze az igazságtól, ha a dombot az Almagyar hegygel vagy a Királyszékekkel azonosítjuk.¹⁷

1552. augusztus 28-i jelentése szerint Temesvár felől Szolnok felé haladva Eger irányába tartott Ahmed (Agmad).¹⁸ Szeptember 16-án jelentette az ostrom – szeptember 11-én Ali budai basa megérkezésével induló – kezdetét, majd szeptember 25-én írt arról, hogy bizonyos hírek szerint „az ellenség felhagyott Eger ostromával”. Ebben a bécsi udvarban terjengő sok álhír egyikét láthatjuk.¹⁹ Egy héttel később, október 2-án már két nagy rohamról tud, amelyet visszavertek az egri védők, akik szerinte alaposan felkészültek az ostromra.²⁰ Ennek során például a vár környékén mindent felégettek, így nincs az ostromló seregnek elég élelmiszere. Egy Eger környékéről jövő embertől arról is értesült, hogy meghalt az ostrom során egy előkelő török is, akinek bár a nevét nem tudja, de állítása szerint száz lóval vitték a holttestét Buda felé.²¹ Minderre nem találtam más forrást, egyébként

- 17 „Et Agria, città insigne, che per l'opportunità del sito è di molta importantia, non essendo lontana più che cinque leghe, si mette in pericolo. Et, andandovi Turchi, come per relatione d'exploratori disegnano andare, se ne sta con poca sicurezza, ch'è, se bene si trova honestamente presidiata di gente, ha tutta via un colle cavagliere, che la fa debote et fiacca.” GOETZ 1965. 83. levél, Martinengo Del Monténak, Bécs, 1552. július 26. A vár lövetését utóbbról, a vártól északra található Királyszékekről kezdtek meg, de az Almagyar magaslatán is álltak oszmán ütegek. SUGÁR 1971. 61., 78.; KULCSÁR 1977. 621.; SZÁNTÓ 1985. 205., 210.; ISTVÁNFY 2003. 211.; DOMOKOS 2017. 57–59.
- 18 „Et così, rimesso già et ingrossato l'exereito, dicono ch'ei va verso Agria, dove sono in presidio da doi mille Hungheri et Agmat, movendosi di Themisvar verso Zolnok.” GOETZ 1965. 89. levél, Martinengo Del Monténak, Bécs, 1552. augusztus 28.
- 19 GOETZ 1965. 91. levél, Martinengo Del Monténak, Bécs, 1552. szeptember 16.; 92. levél, Martinengo Del Monténak, Bécs, 1552. szeptember 25. Több hasonló hír terjedt a későbbi császárvárosban Egerről, pont Martinengo jelentésének napján, szeptember 25-én írta Bécsből Gersei Petheő János Nádasdy Tamásnak a következőket: „Továbbá új hírt, jött te Nsgdnak nem írhatok, hanem ezt beszélük köz hírrel bizonytal, hogy Egert megvették volna, kit inkább hiszek, hogy bizony legyen, hogy nem kétes volna, de bátor agya az ur Isten, hogy én hazugyak.” KOMÁROMY 1904. 271. I. Ferdinánd pedig azt vélte tudni, hogy a budai pasa meghalt Eger ostroma közben. KÖRPÁS 2009. 347–353. A velencei nuncius szeptember 3-i jelentésében pedig tudni vélte, hogy Castaldo győzelmet aratott egy 80.000 fős oszmán sereg felett: „Scrivono che il sig. Giovanni Battista Castaldo, con principio d'una longa scaramuccia, ha dato la giornata a quelli 80.000 turchi che erano entrati in Transilvania et per la gratia di Dio n'ha havuto la vittoria: sin hora non si sa altra particolarità.” GAETA 1967b. 149., valamint Uo. 165. Velenceiben már évtizedekkel korábban is terjedtek álhírek a magyarországi harcokról, pl. Ferdinánd és Szapolyai harcáról. ALONGE 2019. 128–129.
- 20 „La nuova d'Agria si risolse, ch'è Turchi, ribattuti con notabil danno in doi assalti che le dierono, si ritorno alquanto; però hora continovano l'oppugnatione et, se bene pateno di strame et vettovaglia, che quelli di dentro, prevedendo l'assedio, consumorono due leghe a torno, se ne impatroniranno, se non è soccora [...]”. GOETZ 1965. 93. levél, Martinengo Del Monténak, Bécs, 1552. október 2. Ez az ostrom a híres első, szeptember 29-i török támadás lehetett, amely sikertelen volt, viszont igen komoly emberáldozatot követelt mindkét féltől. SZÁNTÓ 1985. 213–218.
- 21 „Non voglio restare di dire d'uno, che viene d'apresso d'Agria, rifiere che vi è stato morto un huomo principale de' Turchi, il nome del quale non sa, ma ha visto portare il cadavero accompagnato da cento cavalli verso Buda; et in oltre, che certi prigionieri turchi dicono che Agria si libererà dall'assedio, se per quindici soli giorni si può mantenere.” GOETZ 1965. 93. levél,

is nehezen tartom hihetőnek, hogy ennyi lovat nélkülözni tudtak volna az ostrom során, tehát úgy gondolom, ez esetben is egy hamis információról lehet szó. Ugyanakkor leírta, hogy egyes török foglyok azt mondják, hogy ha tizenöt napig kitartanak a védők, Eger felszabadul az ostrom alól. Milyen különös, hogy ekkor október 2-át írunk, s valóban pont 15 nap múlva vonult el Ahmed seregével a vár alól.

Október 9-én megtaláljuk Martinengónál is az egriek híres esküjének hírét, miszerint a védők megesküdtek, inkább meghalnak, mintsem feladják a várat, s a sok ellentétes véleménnyel szemben még mindig kitartanak. Emellett pedig megjegyezte, hogy a törökök az eddigi hadi események miatt kimerültek.²² Október 16-án már határozottan jó hírekkel tudott szolgálni Rómába: A törökök – mint írja – csalódottak a sikertelen rohamok miatt, valamint pestis tizedeli őket, aminek állítólag naponta több száz áldozata van. Sem meggyőzéssel, sem pedig fenyegetéssel nem tudják az ostromló sereg közállapotát stabilizálni, a török katonák arra kérik Ahmedet, hogy hazatérhessenek, Ali budai pasa azonban továbbra is erőlteti az ostromot. A keresztény seregek Győrt (amit Ausztria kapujának – *porta dell' Austria* – nevezett)²³ erődtik, mert félnek, hogy Eger után ez lesz a következő vár, amit megtámadnak.²⁴

Október 28-án már tudott a tíz nappal korábbi győzelemről. Leírása szerint az egri vár falait lerombolták, a bent levő főemberek közül néhányat megöltek, sokakat megsebesítettek, de az ostrom mégis sikertelen volt. Az

oszmánok hiába próbálkoztak, a védők nem fogadták el a megadási feltételeket (például a szabad elvonulást sem vették készpénznek, ismerve a temesváriak szomorú sorsát). A nuncius szerint a kapitány – akit érdekes módon a legtöbb társával egyetemben egyszer sem nevesített Martinengo – egyébként is elhatározta, inkább meghal, mintsem megadja magát, így végül az ostromlók visszavonultak.²⁵

Még november 5-én is foglalkozott az ostrommal, megemlítve, hogy az oszmán seregek rengeteg lószert és élelmiszert, valamint halottat hátrahagyva vonultak el Eger alól, pedig az oszmánok ezt a várost tartották a leggyengébbnek a többi elveszett város közül. Nem elégedett meg a nuncius a pusztító tények közlésével, hanem maga is értelmezte az eseményeket: „*De Isten jósága, a katonák erénye – akiknek a fele hiányzott – és a püspök szorgalma, aki gondoskodott róla, és a szokásosnál több embert tartott ott, megvédte nekünk, de majdnem minden tönkrement*”.²⁶ Ezt követően a későbbiekben még párszor egy-egy fél mondatban megemlítette a történeteket.²⁷ Eger ostroma kapcsán két olyan fejleményre is érdemes felhívni a figyelmet, amely szorosan összefonódik a püspöki székhely felnemmentésével. Ez Ferdinánd király személyes hadba szállásának elmaradása, valamint Szász Móríc győri táborozása, ezekről is több alkalommal írt a nuncius.²⁸

Fontos kiemelni, hogy a püspöki székhely ostromáról nem csak Martinengón keresztül kapott Róma információkat, hanem többek közt Ludovico Beccadelli velencei nuncius is tájékoztatta Del Monte bíborost az eseményekről. Október 1-jén már megemlítette a várost *Agria* néven, majd 15-én már tudott az ostromról, valamint Szász Móríc Esztergom ellen tervezett támadásáról,²⁹ 29-i jelentésében pedig arról írt, hogy a vitézül védekező magyarok három oszmán támadást is visszavertek, miközben Móríc herceg

Martinengo Del Monténak, Bécs, 1552. október 2. A vár körüli épületek felégetéséről: SUGÁR 1971. 73.; SZÁNTÓ 1985. 314.

- 22 „*Et massimamente ch' fuor dell'opinione d'ogniuno et quasi miraculosamente, fin'hora non si ode ch'Agria sia perduta, anzi, risona da molte bande che nostri tra loro hanno giurato di morire, più tosto che consentir alla perdita; et Turchi, conquassati et stracchi dalle molte fazioni et continovi disagi, non vi puomo durare*.” GOETZ 1965. 94. levél, Martinengo Del Monténak, Bécs, 1552. október 9. Dobó esküjéről például: SZÁNTÓ 1985. 202.
- 23 Martinengo helyesen mérte fel Győr kulcszerepét Ausztria és Bécs védelmében. Erről átfogóan: PÁLFFY 1999, legújabbban: FAZEKAS 2021. 12–13.; DOMOKOS 2021. Az erődtési munkálatok a tél beköszöntével is folytatódtak. „*Il resto dell'esercito, che non intermette la fortificatione di laurino, stassi pur' in campagna, et si ragiona di mandargli il s. Sforza capitano*.” GOETZ 1965. 98. levél, Martinengo Del Monténak, Bécs, 1552. november 5.
- 24 „*In questo mentre Mauritio, che vede che coloro, expugnata Agria, modico negocio si potrebbero impatronire di laurino (ch'è porta dell'Austria), lo fortifica diligentemente, non premettendo l'occasione che se gli rappresentano di danneggiar' il paese inimico, se bene gli suoi si rendono poco obedienti alle fazioni; ch'è si dolgono che, per vivere, sono sforzati comperar' ogni cosa dove prima gli fu promesso che viverebbono quasi di bando; il che pigliorno per scusa, a' di passati, di non combattere una bona banda di Turchi (ch'era membro assai segnalato del loro exercito verso Strygonia et Buda) quali, ridotti in un bosco, facilmente haverebbono ruotti. [...] Gli Turchi nell' assalto che, per l'ultime lettere dierono alli 6 a Agria, furono di sorte mal trattati, che n'è persuasioni, n'è minacce, né colpi di scimitarra bastarono per farglielo rinfrescare; anzi, scrivono che sono così recruditi - oltre che di peste ve ne mancano gli centinaia al giorno - ch'importunano Acnat ch'è se ne torni in Turchia*.” GOETZ 1965. 96. levél, Martinengo Del Monténak, Bécs, 1552. október 16. I. Ferdinánd egy nappal később írt V. Károly udvarába, megemlítve többek közt, hogy Eger védői kitartanak és sok kárt okoznak az ostromlóknak. Közölte továbbá, hogy bízik Istenben, valamint abban, hogy a törökök a rossz idő megérkezével feladják az ostromot. KÖRPÁS 2009. 346. A törökök ígéreteiről: SUGÁR 1971. 83.; KULCSÁR 1977. 630.; SZÁNTÓ 1985. 219.; ISTVÁNFY 2003. 206–207. Az oszmán sereg demoralizált állapotáról, Ali pasa helyzetéről, valamint az ostromlók között pusztító dögvészről: MNL OL P 1314. No. 12962. és No. 12786, SZÁNTÓ 1985. 231.; 234.; DOMOKOS 2017. 62. Erről írt Martinengo levele előtt három nappal maga az uralkodó is Castaldónak. SZÁNTÓ 1985. 236. Lehetséges, hogy az itt pestisben megfertőződött oszmán katonák vitték haza Konstantinápolyba is a járványt, amely a következő évben komoly problémákat okozott. KRUPPA 2021. 102–103.

- 25 „*Gli Turchi non hanno lasciato sasso che non habbiano mosso per impatronirne d'Agria; quali, havendo roinati gli muri et amazzati giontamente alcuni principali di dentro et ferriti molti degli'altri, et venendo già meno la monitione a' nostri, cominciamo sollicitargli di deditione, promettendogli salvare le sue persone et robbe, et trattare alitramente che non tratemo quelli di Themisvvar, che, per particolari rispetti, dicevano non haver potuto mancare di non amazzargli*.” GOETZ 1965. 97. levél, Martinengo Del Monténak, Bécs, 1552. október 28. I. Ferdinánd ugyanezen a napon írta meg az ostrom végének hírét V. Károly udvarába. KÖRPÁS 2009. 353. Az ostrom francia megítélésére: THOU 1609. 217–218.
- 26 „*Turchi, come scrissi, alli 18 del passato con tutta l'arteglieria, lasciata perciò a dietro molta monitione et vettovaglia et gran quantità de morti, si scostò d'Agria una legua. Et alli 19, continuando l'uso camino, giudicasi che Agmat, rinvocato dal suo signore per le molestie del Sophy, diritto vada in Costantinopoli. Perchè alli 17 gli gionse un chianus dalla Porta, con l'arrivo del quale - dolendosi prima che l'basà di Buda senza frutto, con sue ciurmerie, l'avesse occupato in quella fazione - la notte del di seguente si levò dall'assedio, che è stata cosa manco sperata che nissuna altra, atteso che quella città era riputata la più debole di tutte l'altre che sono perdute. Però la buontà di Dio, con la virtù de' soldati - la metà de' quali vi è mancata - et la diligentia del vescovo, che la provide et vi tenne gente oltre l'ordinaria, ce l'ha difesa, ma poco meno che tutta guasta et roinata*.” GOETZ 1965. 98. levél, Martinengo Del Monténak, Bécs, 1552. november 5.
- 27 Pl. GOETZ 1965. 100. levél, Martinengo Del Monténak, Bécs, 1552. november 17.
- 28 Például: GOETZ 1965. 81. levél, Martinengo Del Monténak, Bécs, 1552. július 13., 86. levél, Martinengo Del Monténak, Bécs, 1552. augusztus 7. 89. levél, Martinengo Del Monténak, Bécs, 1552. augusztus 28., 91. levél, Martinengo Del Monténak, Bécs, 1552. szeptember 16. Fontosságáról és Egerrel kapcsolatos következményeiről legújabbban: KÖRPÁS–B. SZABÓ 2017., GUTTMAN–KÖRPÁS–TÓTH–B. SZABÓ 2019. és KANÁSZ 2023.
- 29 GAETA 1967b. 158., „*Ch'è turchi erano all'assedio d'Agria et che per disnarmi il duca Mauritio, che si trovava in Ongaria con buon esercito, mostrava d'andare sopra Strygonia*.” Uo. 165.

3. kép Róma a 15. század végén a Nürnbergi Krónikában (forrás: Wikimedia Commons)

12.000 gyalogossal és 4000 lovassal Esztergom ellen indult.³⁰ Bár a király többször sürgette Móricot, és Castaldo is erősen szorgalmazta azt, hogy Móric induljon Eger felmentésére, vagy ha ez nem is valósul meg, legalább Esztergomig nyomuljon előre, ezzel kényszerítve az ostrom feladására a törököket, végül Győr erősítésénél maradt a herceg.³¹

November 5-én pedig egy igazán különleges, Bécsből érkező történetet jegyzett le: az egriek egy nagy

árkot ástak a földbe, amit mesterséges tűzzel töltöttek meg, s úgy tettek, mintha egy részük meg akarná adni magát. Kinyitották a kapukat, a törökök pedig berontottak, s a tűz és a várvédők közé szorulva kétezren haltak meg.³² Ez talán a Bornemissza Gergely által oly sikeresen alkalmazott tüzes kerék hírének lecsapódása lehetett. A velencei nuncius végül november 12-én jelentette Eger sikeres megvédésének hírét, amelyet egy november elsején, Bécsben íródott levélből tudott meg. A levél szerint október 28-án tudták meg, hogy a törökök feladták az ostromot (Martinengo is aznap írta meg a győzelem hírét). A védők a tábor bontása után összecsaptak az utóvéddel, amely során mintegy 2000 embert megöltek. A nuncius – szintén Martinengo híreivel összhangban – úgy tudta, hogy az ostrom felhagyásának oka a pestis volt, és hogy aznap több mint 400 ember halt meg a táborban, de mindemellett a város is jól meg volt erősítve, bár a falak nagy részét lerombolták.³³ (3. kép)

Konklúziók

E forrásokat átnézve azt láthatjuk, hogy a nuncius megfelelő földrajzi és katonai ismeretek birtokában helyesen mérte fel Eger fontosságát. Az uralkodói udvarból az Örök Városba küldött jelentései emellett azt is tükrözik, mikor érkezett meg egy-egy esemény híre Bécsbe, s hogyan látták a

30 „Per lettere di 11 et 12 da Vienna confermano la nova delli moldavi ribellati al Turco et adherenti al Re de' Romani, et dicono che gli ongari ch'erano in Agria s'erano diffesi valentemente da tre assalti dateli da' turchi et che l' duca Maurutio con 12.000 fanti et 4.000 cavalli era andato alla volta di Strigonia.” Uo. 170. Mindeközben az Egert ostromló táborban az a hír terjedt, hogy Móric 40.000 fős sereggel érkezett, s ha valamelyik várat ostrom alá venné, felhagyna az oszmán sereg Egert ostromával. SZÁNTÓ 1985. 235.

31 A tervekről Martinengo is tudott: „[...] la qual cosa essendo di moltissima difficultà, Maurutio ha preso camino verso Strygonia per tentare se, con questa vista, gli vien fatto di divertirgli di colà, il che forse non gli succederà, havendo coloro tanta gente che modico negocio puomo guardar casa sua et non intermettere quella impresa.” GOETZ 1965. 93. levél, Martinengo Del Monténak, Bécs, 1552. október 2. Továbbá: SUGÁR 1971. 103.; SZÁNTÓ 1985. 235–237. PL. ÖStA HHStA Ungarische Akten, Allgemeiner Akten Kt. 67. Kony B. 1552, fol. 15r–18r, 49r–50v, 102r. Bár Szász Móric magyarországi tevékenységét a kortársak és az utókor meglehetősen elítélően értelmezte, napjainkban változóban van e kép. „Ugyan ezen időben az imperium nipe bocsáta Magyarországra Nimetországból az királyi segítségire. Mely nép előtt hadnagy vala herceg Mauricius Saxo (Ut quid perditio ista), kik Gyerrí szállának. De semmit nem használnak, hanem mihint az terek Eger alól eloszla, az nímitek is eloszlanak.” BESSENYEI 1981. 101–102, valamint a 20. század elejéről Bizony Ákos parlamenti beszéde a közös hadsereg kapcsán 1903-ban: „1552-ben, midőn Dobó István hőiesen megvédte Eger várát, Móricz szász herceg a maga győri táborából ki sem mozdult és a mikor látta, hogy elmúlt a veszedelem, hát ő is szépen elvonult a maga hadával.” Szabadság, I. (1903) 11. 4., valamint az Andrássy Gyulától származó idézet: „1552-ben Móricz szász herceg vezetése mellett nagyobb keresztény had gyülekezik össze, de tétlen marad. Míg Dobó Egernél örök dicsőséget szerez: nevének, a vitéz Móricz herceg Győrnél vesztel: s mihelyt Dobó diadalának híré veszi, haza siet.” ANDRÁSSY 1905. 41. A század második feléből pedig Szántó Imre sorai: „A Bécs védelmére rendelt tekintélyes sereg tétlenül és részvét nélkül szemlélte a magára hagyott Szolnok és Eger halálos küzdelmét.” SZÁNTÓ 1972. 203. Jacob Cristoff Iselin a 18. század első felében így értékelte az eseményeket: „Ő, a választófjeddem azonban Ferdinánd király kedvéért Magyarországra vezette a maradékot [azaz a seregét - KV], ahol azonban, mivel törököket nem lehetett látni a területen, nem tett más, mint hogy a győri várat jó állapotba hozta.” ISELIN 1743. 1117. Mindez azonban mégsem volt eredménytelen, sőt komoly üzenetértékkel bírt, amit Ferdinánd – és az oszmán vezetés – is világosan látott. Úgy gondolta ugyanis a király, hogy egykori ellenségének a saját oldalán való katonai felvonulása erőteljesen azt üzeni az oszmánoknak, hogy nem bízhat a franciákban, akik szerint a birodalmi rendek a császár ellen vannak, valamint óvatosságra is készítette őket. KÖRPÁS 2009. 263.; GUITMAN–KÖRPÁS–TÓTH–B. SZABÓ 2019. 286.

32 „S'è inteso che mostrando gli ongari che sono in Agria di volersi rendere a' turchi, fecero un gran fosso dentro la terra nel qual posero foco artificiato, et fingendo d'essere in divisione tra loro, la parte che mostrava favorire li turchi aperse le porte et turchi entrarono con impeto; et scrivono che tra quel fuoco et gli ongari inimici ve ne sono rimasti da 2000.” GAETA 1967b. 174.

33 „Per lettere da Vienna, del primo di novembre. Che, per avvisi di 28 d'ottobre da Agria, turchi haveano abban donato quella impresa et che nel levar del campo quelli di dentro erano usciti a combattere la retroguardia, dove che ne tagliarono a pezzi circa 2000. La causa del levar l'assedio dicono ch'è stata per rispetto della peste et che, l'giorno in campo morivano più di 400 persone, oltra che la città era ben munita, anchora che con l'arti gliaria havessero buttato gran parte della muraglia.” Uo. 177.

hadi ügyek alakulását a császárvárosból, Ferdinánd közvetlen környezetében, mennyire voltak hiteles forrásaik. A jelentések tartalmát a jelenlegi történeti tudásunkkal összevetve megállapíthatjuk, hogy a nuncius értesülései az események időrendjét és földrajzi viszonyait tekintve többnyire pontosak voltak, azonban bizonyos esetekben hamis hírek is befutottak hozzá. Értesüléseit a nuncius próbálta a helyükön kezelni, és sorai közül sok esetben kiérződik a kapott értesüléssel szemben támasztott szkepszise. Ilyenkor a legtöbb esetben a hír forrását is megjelölte.

Martinengo viszont nem csak a bécsi körökben tájékozódott, láttuk például, hogy a híres zsoldos, *Giovanni Battista Castaldo* főtábornok is levelezett a nunciussal, és – hogy csak egy példát említsek – már 1552. augusztus 20-án írt neki Eger megerősítésének szükségességéről, majd november 25-én már csodálatra méltó esetként, példaszámba menően hozta fel Eger viadalát a nunciushoz.³⁴

Összességében azt láthatjuk, hogy Martinengo nuncius jól tájékozott, és jelentéseiben alaposan ismerteti az 1550–1552-es hadi eseményeket, a hadmozdulatokat

és ostromokat. Már az 1552-es ostrom előtti évben is említette Eget, majd a következő évben több alkalommal, kisebb-nagyobb részletességgel, általában hiteles értesülések alapján írt Rómába az oszmán hadak Eger felé vonulásáról, valamint magáról az ostromról. Mindez pedig arra is rávilágít, hogy információi szerzésének fő színterén, Ferdinánd király udvarában jól ismert témának számított Eger sorsa.

Tehát, Nemeskürty István jelenetével szemben Róma és a pápaság figyelemmel kísérte a magyarországi eseményeket és a Kárpát-medencei hadszíntér alakulását, s Eger ostroma sem maradt közömbös a pápai diplomácia számára. Emellett e jelentések arra is rávilágítanak, hogy mennyire fontosak az itáliai, s azon belül is a vatikáni források a kora újkori magyar történelem még egy olyan jól ismert és kutatott eseménye szempontjából is, mint Eger 1552. évi ostroma. Mindez alátámasztja Fejérpataky László véleményét, aki szerint „*egyáltalában Magyarország történelmét az olaszországi s első sorban a vatikáni levéltárak ismerete nélkül megírni nem lehet*”.³⁵ (4. kép)

4. kép Eger és környéke Antonio Lafreri térképén (16. század második fele)
(Bayerische Staatsbibliothek. Digitale Bibliothek/Münchener Digitalisierungszentrum)
(<https://www.digitale-sammlungen.de/en/view/bsb00106651?page=1>)

34 GOETZ 1965. 13. levél, Castaldo Martinengónak, Szászsebes, 1552. augusztus. 20., 19. levél, I. Ferdinánd Castaldónak, Leoben, 1552. november 25.

35 FEJÉRPATY 1884. 73.

FELHASZNÁLT FORRÁSOK ÉS IRODALOM

ALONGE, Guillaume

2019 *Ambasciatori. Diplomazia e politica nella Venezia del Rinascimento*. Roma.

ARTNER Edgár

2004 „Magyarország, mint a nyugati keresztény művelődés védőbástyája”. A Vatikáni Levéltárnak azok az okiratai, melyek őseinknek a Keletről Európát fenyegető veszedelmek ellen kifejtett erőfeszítéseire vonatkoznak. (Collectanea Vaticana Hungariae I/1.) kiad. SZOVÁK Kornél – TÖRÖK József – TUSOR Péter, Gondolat Kiadó, Budapest–Róma.

ÁLDÁSY Antal

1893 *Nuntiaturberichte aus Deutschland nebst ergänzenden Aktenstücken. Erste Abtheilung III. u. IV. Bd. Legation Aleander's 1538–1539. Im Auftrage des k. preuss. histor. Instituts in Rom. Bearbeitet von Walter Friedensburg. Gotha, Perthes 1893. Századok, 27. 902–905.*

ANDRÁSSY Gyula

1905 *A magyar állam fönmaradásának és alkotmányos szabadságának okai. 2. Budapest.*

BARTA Gábor

1988 *Vajon kié az ország?* (Labirintus) Helikon Kiadó, Budapest.

BESSENYEI József

1981 *1504–1566. Memoria rerum. A Magyarországon legutóbbi László király fiának legutóbbi Lajos királynak születése óta esett dolgok emlékezete* (Verancsics-évkönyv). Budapest.

DOMOKOS György

2017 *Az egri vár ostroma 1552-ben.* In: HERMANN Róbert (szerk.): „Vár állott ...”. Tudományos történeti konferenciák. Vajdahunyadvár. 2013–2016. [h.n.], 53–64.2021 *Győr vára a 16. században.* In: BALOGH András – PASZTERNÁK István (szerk.): Győr vára. Erődváros a Rába partján. Győr. 44–69.

FAZEKAS István

2021 *A Győri Egyházmegye és székvárosa a kora újkorban (16–18. század).* In: FAZEKAS István (szerk.): Arrabona, Jaurinum Giavarino, Raab, Győr. Egy város emlékezete metszeteken és képeken. Győr–Budapest. 11–21.

FEJÉRPATAKY László

1884 *A pápai levéltárak.* Századok 18. 66–73.

FENYVES György

1968 *Egri csillagok. A forgatókönyvíróé a szó.* Magyar Ifjúság 12. 15.

FRAKNÓI Vilmos

1892 *A római-porosz történeti intézet legújabb kiadványa.* Századok 26. 411–415.

FRIEDENSBURG, Walter

1898 *Nuntiatur des Verallo 1545–1546.* (Nuntiaturberichte Aus Deutschland 1. 1533–1559, Nebst Ergänzenden Aktenstücken, Vol. 8.) Gotha.

GAETA, Franco

1967a *Nunziature di Venezia. (21 marzo 1550 – 26 dicembre 1551).* 5. Roma.1967b *Nunziature di Venezia. (2 gennaio 1552 – 14 luglio 1554).* 6. Roma.

GOETZ, Helmut

1965 *Nuntiatur des Girolamo Martinengo (1550–1554).* (Nuntiaturberichte aus Deutschland nebst ergänzenden Aktenstücken 1533–1559. 16.) Max Niemeyer Verlag, Tübingen.

GUERRINI, Paolo

1930 *Una celebre famiglia lombarda: i conti di Martinengo.* Brescia.

GUITMAN Barnabás – KORPÁS Zoltán – TÓTH Ferenc – B. SZABÓ János

2019 *A magyarországi török várháborúk nemzetközi háttere, 1547–1556.* Világtörténet 9. 253–293.

ISELIN, Jacob Christoff

1743 *Neu-vermehrtes historisch- und geographisches allgemeines Lexicon.* 4. Basel.

ISTVÁNYFY Miklós

- 2003 *Istvánffy Miklós magyarok dolgairól írt históriája. Tállyai Pál XVII. századi fordításában. I/2.* (Történelmi források 1.) BENITS Péter (s.a.r.), Balassi Könyvkiadó, Budapest.

LÁZÁR István

- 1969 *Egri csillagok.* Köznevelés 25. 32–33.

KANÁSZ Viktor

- 2017 *Fráter György gyilkossági perének forrásai a vatikáni levéltárban.* In: TUSOR Péter – SZOVÁK Kornél – FEDELES Tamás (szerk.): Magyarország és a római Szentszék II. Vatikáni magyar kutatások a 21. században. (Collectanea Vaticana Hungariae I/15.) Gondolat Kiadó, Budapest–Róma. 173–185.
- 2022 *Többszólamú hírek? Pápai nunciusok jelentései Magyarországról a 16. század közepén.* In: TUSOR Péter – KANÁSZ Viktor (szerk.): Magyarország és a római Szentszék III. (CVH I/21.) Fraknói Vilmos Római Történelmi Kutatócsoport – BTK Moravcsik Gyula Intézet. Budapest Róma. 195–209.
- 2021 *Oláh Miklós tanúvallomása a Fráter György meggyilkolása kapcsán indított szentszéki vizsgálat során.* In: B. SZÉKELY Dorottya Piroska – KOVÁCS Dóra – VIDA Bence – VIRÁG Csilla (szerk.): Közvetítő rendszerek, médiumok és hatalomgyakorlás a kora újkori Európában. Gondolat Kiadó, Budapest, 65–76.
- 2023 *Szász Móric 1552. évi magyarországi hadjárata és győri táborozása.* Arrabona 61. 61–90.

KRUPPA Tamás

- 2021 *Pestisjárvány és háború a 16. századi Magyarországon.* In: CZEFERNER Dóra – FEDELES Tamás (szerk.): Dögvészkalauz. Járványok és gyógyításuk története az ókortól napjainkig. Pécsi Történettudományért Kulturális Egyesület – Kronosz Könyvkiadó, Pécs. 95–104.

KOMÁROMY András

- 1904 *Gersei Petheő János levelei Nádasdy Tamáshoz. 1550–1562. I. közlemény.* Magyar Történelmi Tár 4. 266–291.

KORPÁS Zoltán

- 2009 *I. Ferdinánd levelezése V. Károly melletti követével, Juan Alonso de Gámizzal. (1542–1556).* Fons, 16. 249–306., 309–372.

KORPÁS Zoltán – B. SZABÓ János

- 2017 *„Ha követségbe jöttek, sokan vannak, de ha katonának, kevesen.” Az 1550-es országegyesítési kísérlet katonai hátteréhez: 16. századi Habsburg haderők és stratégiák Európában.* In: BUJDOSNÉ PAP Györgyi – FEJÉR Ingrid – H. SZILASI Ágota (szerk.): Mozgó frontvonalak. Háború és diplomácia a várháborúk időszakában. 1552–1568. (Studia Agriensia 35.) Eger. 89–116.

KULCSÁR Péter

- 1977 *Humanista történetírók.* Válogatta és jegyzetekkel ellátta: KULCSÁR Péter, Budapest.

MÁLYUSZ Elemér

- 1967 *Nuntiaturberichte aus Deutschland nebst ergänzenden Aktenstücken. 1. Abt., 1533–1559. 16. Bd., Nuntiatur des Girolamo Matinengo, 1550–1554 = Nunciaturajelentések Németországból kiegészítő aktákkal, 1550–1554. Bearb. von Helmut Goetz. Tübingen, 1965. Századok 101. 733–736.*
- 2021 *Visszaemlékezések.* (szerk. és sar.) Soós István, Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Budapest.

MNL OL

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltár (Budapest)

NEMETH PAPO, Gizella – PAPO, Adriano

- 2017 *Frate Giorgio Martinuzzi. Cardinale, soldato e statista dalmata agli albori del Principato di Transilvania, (Iconografie d'Europa 3.)* Aracne.

ÖStA HHStA

Österreichisches Staatsarchiv, Haus-, Hof- und Staatsarchiv (Wien)

PÁLFFY Géza

- 1999 *A császárváros védelmében. A győri főkapitányság története 1526–1598. A győri vár töröktől való visszafoglalása 400. évfordulójának emlékére.* Győr.

- RANKE Lipót
1886 *A római pápák az utolsó négy században* 1. Budapest.
- SAS György
1968 *Egri csillagok. Gárdonyi Géza regénye filmen.* Film Színház Muzsika 12. 4–5.
- STÖHR Géza Ker. János
1913 *III. Gyula pápa és a renaissance művészete.* Katholikus Szemle 27. 748–765.
- SUGÁR István
1971 *Az egri vár és viadala.* Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest.
- SZAKÁLY Ferenc
1986 *Bernardo de Aldana magyarországi hadjárata [1548–1552].* Budapest.
- SZÁNTÓ Imre
1972 *I. Ferdinánd király intézkedései 1552 nyarán Eger és Szolnok védelmére.* Az Egri Múzeum Évkönyve – Annales Musei Agriensis VIII–IX. 201–213.
1985 *A végvári rendszer kiépítése és fénykora Magyarországon 1541–1593.* Akadémiai Kiadó, Budapest.
- THEINER, Augustinus
1875 *Vetera monumenta Slavorum meridionalium historiam illustrantia. I–II.* Romae.
- THOU, Jacques Auguste
1609 *Historiarum sui temporis opera. I. [h.n.].*
- TÓTH SZABÓ Pál
1902 *Jelentés vatikáni kutatásaimról.* Akadémiai Értesítő 177–186.
- TURBA, Gustav
1892 *Venetianische Depeschen vom Kaiserhofe (Dispacci di Germania). I–II.* Wien.
- TUSOR Péter
2004 *Magyar történeti kutatások a Vatikánban.* (Collectanea Vaticana Hungariae I/1 exc.), Budapest–Róma.
- VANYÓ Tihamér
1969 *Újabb publikációk a pápai nunciatörténeti kutatások köréből.* Levéltári Közlemények 40. 368–373.

VIKTOR KANÁSZ

NUNCIO GIROLAMO MARTINENGO AND THE SIEGE OF EGER IN 1552

In the 16th century, the papacy had a sophisticated diplomatic organisation with a history stretching back thousands of years. One of the most important segments of this system were the nunciatures established at certain European courts. The main tasks of these nunciatures and the papal legates in charge of them were to maintain diplomatic relations between the Holy See in Rome and their post, as well as the local churches, and to keep Rome constantly informed of news and developments reaching the nunciature. The reports of the Abbot Girolamo Martinengo, a papal legate sent by the Pope to the court of Ferdinand I (1550–1554), have survived. These sources provide an excellent opportunity to examine what and how much Rome was interested in regarding Hungary during the period of castle sieges, where the nuncio's news came from and how he commented on the events. It is also possible to examine how the successful defence of Eger in 1552, one of the most notable battles of the castle sieges, appeared in the nuncio's reports, what importance he attached to the castle, whether he was aware of the background, how well he knew the course of the siege, what he knew about István Dobó's resistance, and finally, how he assessed the victory.

VIKTOR KANÁSZ

IL NUNZIO APOSTOLICO GIROLAMO MARTINENGO E L'ASSEDIO DI EGER NEL 1552

Il papato nel Cinquecento disponeva di un'organizzazione diplomatica ben evoluta, di passato secolare. Tra i componenti più importanti di questa struttura vi erano le nunziature presso le varie corti europee. Le nunziature, ed i nunzi a loro guida, avevano come compito più importante mantenere i rapporti diplomatici tra la Santa Sede di Roma e la sede loro affidata e informare Roma di continuo sulle notizie e sviluppi che arrivavano alla nunziatura. Ci sono rimaste le relazioni del nunzio apostolico abate Girolamo Martinengo (1550–1554), inviato dal papa alla corte viennese di imperatore Ferdinando I. Questo gruppo di fonti offre un'ottima occasione per capire che cosa e quanto a Roma interessava degli eventi dell'Ungheria nel periodo degli assedi dei castelli, da dove potevano provenire le notizie che il nunzio trasmetteva e come lui commentava certi eventi. In questo ambito si riesce ad esaminare come l'assedio più famoso del periodo, quello di Eger nel 1552 era inserito nelle relazioni del nunzio e quale era l'importanza che lui attribuiva al castello. Riusciamo a comprendere se era a conoscenza degli antefatti, dei particolari dell'assedio e infine che giudizio ha dato della vittoria.